

תקשורת וחקר השיח

לשונות ההתנתקות

פנינה שוקרון-נגר

מבוא

תהליך ההתנתקות שהתרחש בארץ באוגוסט 2005 חולל גם סערה לשונית. התהליך, שכינויו הרשמי היה 'התנתקות'¹, קיבל שמות רבים נוספים: נסיגה, נסיגה חד-צדדית, גירוש, עקירה, פינוי, יציאה ועוד. גם האזורים שתהליך זה התרחש בהם נקראו בשמות שונים: עזה, חבל עזה, רצועת עזה, גוש קטיף; שומרון, צפון (השומרון, הגדה המערבית; השטחים, השטחים הכבושים ועוד. אף האנשים שהתהליך עסק בהם הוגדרו במגוון הגדרות: מתנחלים, מתיישבים, תושבים, מפונים, עקורים ועוד. המגוון העצום של הסימנים הלשוניים הנוגעים לתהליך על היבטיו השונים איננו מקרי; הוא מעיד על הבדלים בעמדות שרווחו כלפיו. במונחים של בחטין זהו ביטוי של תופעת הפוליגלוסיה: רב-לשוניות, רב-דיבוריות.² במאמר זה אתרכז בתופעת הפוליפוניה – פוליגלוסיה שעיקרה ריבוי לשונות בלשונו של היחיד,³ ואבחן כיצד תופעה זו באה לידי ביטוי בטקסט שכתב משה ארנס בנושא ההתנתקות⁴ (ראו נספח).

פוליגלוסיה, הטרוגלוסיה ופוליפוניה

פוליגלוסיה, לדברי בחטין, היא הקיום המשותף של לשונות חברתיות ואידאולוגיות מגוונות, המתחככות זו בזו, סותרות ומטעימות מחדש זו את זו, ויוצרות לשונות חדשות

1. מסיבה זו, ואף שגם הסימן 'התנתקות' כנרדפיו איננו נעדר ריגושיות, הוא ישמש אותי במאמר.
2. ראו, למשל: מיכאל מיכאילוביץ' באחטין, הדיבר ברומן (בעריכת טוביה ריבנר; תרגום: ארי אבנר), תל-אביב 1989; M. M. Bakhtin, *The Dialogic Imagination: Four Essays by M.*; 1989; M. Bakhtin (edited by Michael Holquist; translated by Caryl Emerson and Michael Holquist), Austin, TX 1981
3. שם.
4. ארי שביט, חלוקת הארץ: ישראלים חושבים על ההתנתקות, ירושלים 2005, עמ' 35-38.

נוספות.⁵ תופעה זו קיימת בשלושה מישורים: בין לשונות לאומיות, בין הלשונות המרכיבות לשון לאומית נתונה (הטרולוגוסיה), ובין לשונות המרכיבות את לשונו של היחיד (פוליפוניה, רב-קוליות).

הטרולוגוסיה היא הרב-גונית הלשונית שמאפיינת כל לשון לאומית.⁶ מקור המונח הוא ביוונית: hetero פירושו אחר, ו-glot – לשון או קול. הלשון, לדעת בחטין, לעולם משקפת את קולו של האני ואת קולו של האחר, ולכן היא הטרולוגוטית מתחילתה ועד סופה. הלשוניות השונות המרכיבות את הלשון מייצגות סתירות ועימותים בין תקופות שונות בהיסטוריה ובין קבוצות חברתיות-אידאולוגיות. בקצה אחד של משמעותה הטרולוגוסיה מכוונת להבדלים דיאלקטיים גדולים הדומים לאלה שבין לשונות לאומיות שונות, ואילו בקצה האחר הטרולוגוסיה מכוונת להבחנה בין אופנות לשוניות בנות חלוף של שנים ואפילו של ימים ושל שעות בחיי החברה והפוליטיקה. בעיקר מזוהה הטרולוגוסיה עם ההבדלים בין עגות חברתיות, ז'רגונים מקצועיים, סוגות ספרותיות, אסכולות ולשוניות של דורות ושל גילאים. לכל אחת מהלשוניות החברתיות הללו יש מילון ייחודי והטעמות ייחודיות, תולדה של ההקשרים ושל המתחים החברתיים שמהם נולדה הלשון ושבמסגרתם היא התקיימה.⁷

פוליפוניה היא הקיום המשותף של קולות שונים בשיח של דובר יחיד. הקול, לדעת בחטין, מייצג את האישיות המדברת, את התודעה, לכן יש לו תמיד רצון משלו, גוון משלו וצליל משלו.⁸ דיאלוג בין קולות שונים עשוי לפעפע אל המבע היחיד ולהפוך אותו לפוליפוני, דו-קולי. מבע מסוג זה מייצג בעת ובעונה אחת שני קולות שונים: קולו של הדובר ובה בעת קולו של דובר אחר, או קול המבטא תודעה אחת של דובר ובמקביל קול המבטא תודעה אחרת שלו (למשל, תודעה מוקדמת לעומת מאוחרת).

אם כן, המבע הדו-קולי הוא 'יציר כלאיים', עירוב בין שני קולות, שתי השקפות עולם, שתי לשונות ולכן גם שתי משמעויות. התוצאה היא דיאלוג סמוי שזירתו היא המבע עצמו; התנגשות בלתי-נמנעת בין המשמעות הישנה, המקורית של המבע לבין המשמעות החדשה שדובר מעניק לו בשיח שלו. בחטין קושר תופעה זו למבעים הומוריסטיים, אירוניים ופארודיים, ומדגים אותה ברומנים הפוליפוניים של דוסטויבסקי ושל רבלה.⁹

5. שם.

6. שם.

7. שם. וראו גם: Simon Dentith, *Bakhtinian Thought: An Introductory Reader*, London and New York 1995.

8. ראו למשל: באחטין, *הדיבר ברומן*; M. M. Bakhtin, *The Dialogic Imagination; Speech Genres and Other Late Essays* (edited by Caryl Emerson and Michael Holquist; translated by Vern W. McGee), Austin, TX 1986.

9. שם. וראו גם: Pavel N. Medvedev and M. M. Bakhtin, *The Formal Method in Literary Scholarship: A Critical Introduction to Sociological Poetics* (translated by Albert J. Wehrle), Baltimore and London 1978; Graham Allen, *Intertextuality*, London and New York 2000; Dentith, *Bakhtinian Thought*; Julia Kristeva, 'Word, Dialogue and

הקורפוס ושיטת הדיון

הטקסט של ארנס, שבו אדון, פורסם כאמור בספרו של ארי שביט *חלוקת הארץ*.¹⁰ שביט קיבץ לפני תחילת ההתנתקות טקסטים שכתבו 33 אישים ישראלים בעלי עמדות אידאולוגיות ורגשיות שונות כלפי התהליך הצפוי. הטקסטים מכילים בעיקר סקירה של יתרונות התהליך ושל חסרונותיו מנקודת ראותו של כל דובר וכן תרחישים עתידיים שהוא צופה. במבוא לספר כתב שביט: 'דבריהם של המשתתפים נרשמו מפייהם, נערכו בשיתוף פעולה איתם ועובדו בנוסח כמעט אחיד'.¹¹ את התוצאה הוא מתאר: 'ספר ללא רגשות וללא חוויות. ספר ללא יצרים וללא ריגושים. ספר ללא צבעים, ללא ריחות, ללא טעמים. ספר שהשיח שלו הוא שיח קר של רופאים: דיאגנוזה, פרוגנוזה, הערכת סיכויים'.¹²

ואולם, בדברים אלה חוטא שביט לאמת הלשונית-האידאולוגית: בטקסטים שאסף מתקיימים דיאלוגים סוערים ביותר בין לשונות שונות ובין תפיסות עולם מנוגדות. במישור ההטרולוגי ניכרים דיאלוגים אלה בעיקר בהשוואה בין טקסטים שלכותביהם עמדות שונות כלפי תהליך ההתנתקות, ואילו במישור הפוליפוני ניכרים הדיאלוגים הללו בעיקר בהשוואה בין נקודות מבט שונות הנבחנות על-ידי דובר נתון ומצביעות על תפיסות שונות שבהן הוא מחזיק בו בזמן.

הביטויים הלשוניים של תופעות ההטרולוסיה והפוליפניה הם משני סוגים: הסוג הראשון – בחירת סימנים לשוניים שונים בתכניהם ובמטעניהם הריגושיים¹³ לייצוג אותו מסומן במציאות (למשל, תהליך ההתנתקות מוגדר 'גירוש' או 'עקירה' בפי מתנגדיו ו'ציאה' או 'פינוי' בפי תומכיו; אנשי האזור מוגדרים 'מתיישבים' רק מנקודת מבט של תמיכה בהם). הסוג השני – ייחוס קונוטציות ריגושיות שונות לאותם סימנים לשוניים (למשל, שימוש בסימן 'מתנחלים' כשלילי ובסימן 'נסיגה' כחיובי בפי תומכי התהליך לעומת שימוש בסימן 'מתנחלים' כחיובי ובסימן 'נסיגה' כשלילי בפי מתנגדיו).¹⁴

Novel', in: Julia Kristeva, *The Kristeva Reader* (editor: Toril Moi; translated by M. Waller), New York 1986, pp. 34-61. להרחבה על תופעת הדיאלוגים בכלל ולסקירת מקורות ביבליוגרפיים בנושא ראו: פנינה שוקרון-נגר, 'אינטרקסטואליות בתעמולת הבחירות בטלוויזיה במאי 1999: אפיונים לשוניים ופונקציות רטוריות', עבודה לתואר דוקטור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר-שבע 2003.

10. ארי שביט, *חלוקת הארץ: ישראלים חושבים על ההתנתקות*, ירושלים 2005.

11. שם, עמ' 15.

12. שם, עמ' 14.

13. ריגושיות היא הפוטנציאל שיש לסימן לשוני לשקף את הרגשות של הדובר או לעורר רגשות אצל נמענו. ראו: Geoffrey Leech, *Semantics*, Harmondsworth 1974; Charles K. Ogden and Ivor A. Richards, *The Meaning of Meaning*, London 1946.

14. על ריבוי הפרשנויות של דימויים חזותיים שונים (חיילים, ילדים, מתנחלים ועוד) ראו: איילת כהן, 'דימויים חזותיים כטיעונים במערכה אידאולוגית: דילמות בסקור הטלוויזיוני של תהליך ההתנתקות', במכללה, 19 (2007), עמ' 15-37.

במאמר זה אדון, כאמור, בגילויי הפוליפוניה בטקסט שכתב ארנס. טקסט זה נבחר לדיון משום שיש בו דוגמאות יפות לפוליפוניה: ריבוי קולות פנימי, סמוי, הניכר בסימנים הלשוניים המשמשים לתיאור ההתנתקות, ורק בחלק מן המקרים חופף לריבוי הקולות החיצוני, הגלוי, בטקסט (עמדות של קבוצות פוליטיות שונות או נקודות מבט שונות של הדובר). ניתוח הטקסט ייעשה בכלים בלשניים-טקסטואליים ויתמקד בבחינת המשמעויות שקוראים שונים עשויים לייחס לסימני ההתנתקות. אין בכוונתי לנסות להתחקות אחר מניעיו של ארנס לבחור סימן זה או אחר, ולא אדון בהשלכות שייתכן שהיו לאינטראקציה בין ארנס לבין עורך הספר, 'מזמין' המאמר. זאת בהתאם להשקפתה של ג'וליה קריסטבה,¹⁵ הוגת תאוריית האינטרטקסטואליות, ולפיה בתוך הטקסט הלשוני מקודדות כל המשמעויות הסמיוטיות (היסטוריות, תרבותיות, חברתיות, אידאולוגיות ופסיכולוגיות) הרלוונטיות לקיומו, ולכן יש לראות בו (ולא בכותב או בקורא) את מרכז התהליך של ייצור המשמעויות. יצוין כי הטקסט הנדון (ראו נספח) הוא חלק מהטקסט המקורי, והוא כולל רק את הקטעים הרלוונטיים לענייננו.

דיון

ארנס פותח את הטקסט בהצגת עמדתו כלפי התהליך הנדון:¹⁶

1. מבחינה אידיאולוגית אינני רואה קושי ביציאה מרצועת עזה. אינני רואה בחבל
2. עזה חלק בלתי נפרד מארץ ישראל. על כן כבר כשכיהנתי כשר ביטחון בראשית שנות
3. התשעים תמכתי בהוצאתו של צה"ל מהרצועה. חשבתי שאין כל הצדקה לכך שיחידות
4. צבא יישארו באזורים המאוכלסים בצפיפות בפלסטינים.

המשפט הראשון מנוסח כתיאור תמציתי של עמדת ארנס כלפי התהליך: 'מבחינה אידיאולוגית אינני רואה קושי ביציאה מרצועת עזה' (שורה 1). הגדרת התהליך כ'יציאה מרצועת עזה' משקפת ריחוק רגשי של הדובר הן ביחס לתהליך והן ביחס לאזור עצמו: הסימן 'יציאה' מתאפיין בריגושיות מתונה¹⁷ משום שרכיב המשמעות הדומיננטי שבו הוא של תנועה (מעבר ממוצא מסוים אל יעד מסוים); הסימן 'רצועת עזה' הוא תרגום של המונח הערבי 'קִיטַע עִזָּה', שהשתרש בארץ לאחר הסכמי שביתת-הנשק בשנת 1949 וקביעת הגבול עם מצרים.¹⁸ בשל זרותו של המונח ומהותו הגאוגרפית, עשוי השימוש

15. Julia Kristeva, 'Word, Dialogue and Novel', *The Kristeva Reader*, pp. 34-61.

16. הסימנים הקשורים ישירות להתנתקות מודגשים. מספור השורות תואם את מספורן בנספח. ההדגשות שלי, פש"נ.

17. זאת, בניגוד לריגושיות של 'נסיגה' ו'עקירה' (ראו בהמשך).

18. רוביק רוזנטל, הזירה הלשונית: דיוקן השפה העברית, תל-אביב 2001, עמ' 114; אתר דובר צה"ל: www.idf.il/DOVER, 7 באוגוסט 2005.

בו ללמד על היעדר תחושת שייכות לאזור. יתרה מזו, שם העיר 'עזה' נושא קונוטציה שלילית בעבור רבים בציבור הישראלי, ולכן ייתכן שהצירוף כולו ('רצועת עזה') ייתפס כביטוי להסתייגותו הרגשית של ארנס מהאזור. אם כן, תוכנה של העמדה שארנס מציג, ולפיה אין הוא רואה קושי ביציאה מרצועת עזה, עולה בקנה אחד עם הסימנים המשמשים להצגתה. ואולם כפי שיתברר בהמשך, עמדה זו היא רק פן אחד בהשקפתו של ארנס בנוגע לתהליך. רמז לכך יש בביטוי המתחם¹⁹ 'מבחינה אידיאולוגית', המלמד על קיומן של בחינות אחרות.

במשפט הבא מנמק ארנס את עמדתו: 'אינני רואה בחבל עזה חלק בלתי נפרד מארץ ישראל' (1-2). במפתיע, בנסותו להצדיק את העמדה שהציג קודם לכן השתמש ארנס בצירוף 'חבל עזה'. הסימן 'חבל' משמש פעמים רבות בצירוף 'חבל ארץ', ולכן מאופיין בקונוטציה חיובית של תחושת קרבה ושייכות לאזור שהוא מייצג.²⁰ עמוס כרמל מציין כי הצירוף 'חבל עזה' רווח במיוחד בפיו של מנחם בגין וכמה מבכירי הליכוד, מתוך רצון להימנע משימוש במושג המצרי רצועת עזה.²¹ אם כן, המרתו של הצירוף 'רצועת עזה' ב'חבל עזה' עשויה ללמד על אמביוולנטיות ביחסו של ארנס לאזור. אפשרות אחרת היא שהצירוף החדש הוא הדהוד לשפתם של אנשי ארץ-ישראל השלמה, שמעמדתם (אמונה בשייכותו של האזור לישראל) הוא מסתייג. כך או כך, יש כאן ביטוי לתופעת הפוליפוניה: מבע המזוהה עם אידיאולוגיה מסוימת מפעפע לתוך השיח של דובר המסתייג ממנה (חלקית או לחלוטין) ועקב כך הוא הופך למבע דו-קולי, זירת מאבק בין שתי אידיאולוגיות מנוגדות. העימות בין האידיאולוגיה של ארנס לבין זו של אנשי ארץ-ישראל השלמה מתרחש אפוא בטקסט בשני רבדים: ברובד הגלוי – בשלילה המפורשת של תוכן העמדה המנוגדת ('אינני רואה בחבל עזה חלק בלתי נפרד מארץ ישראל'); וברובד הסמוי – בעצם השימוש שהוא עושה בצירוף המזוהה עם אנשי ארץ-ישראל השלמה לשם שלילת עמדתם.

בהמשך מתאר ארנס את תמיכתו בעבר בהוצאת צה"ל מהאזור הנדרן ומנמק גם עמדה זו: 'על כן כבר כשכיהנתי כשר ביטחון בראשית שנות התשעים תמכתי בהוצאתו של צה"ל מהרצועה. חשבתי שאין כל הצדקה לכך שיחידות צבא יישארו באזורים המאוכלסים בצפיפות בפלסטינים' (2-4). מילית התוצאה 'על כן' ותוכן הדברים הנ"ל עשויים להביא לתפיסתם כהוכחה לעקיבותה של עמדת ארנס המוצגת בתחילת הפסקה ('מבחינה אידיאולוגית אינני רואה קושי ביציאה מרצועת עזה' [1]). ואולם הוצאתו של צה"ל מהאזור

19. זהר לבנת, 'תיאורי משפט מתחמים', בתוך: אורה שורצולד, שושנה בלום-קולקה ועלית אולשטין (עורכות), ספר רפאל ניר: מחקרים בתקשורת בבלשנות ובהוראת לשון, ירושלים 2000, עמ' 370-376.

20. ריגושות מסוג זה, הנובעת מהקשריו השכיחים של סימן לשוני, מכונה בפי ליץ' 'משמעות קולוקטיבית'. ראו: Leech, *Semantics*.

21. עמוס כרמל, הכול פוליטי: לקסיקון הפוליטיקה הישראלית, I, לוד 2001, עמ' 861-862.

היא לכל היותר רק חלק מתהליך ההתנתקות, ולכן הצגתם המשתמעת כשווים עשויה להיחשב הטעיה רטורית. ואמנם נראה בהמשך כי יחסו של ארנס לתהליך ההתנתקות שונה לחלוטין מיחסו בעבר להוצאת צה"ל מהאזור.

ראויה לתשומת לב חזרתו של ארנס על הסימן 'רצועה' בדברו על הוצאת צה"ל מהאזור.²² הסימן 'רצועה' הוא תוצאה של השמט מהסימן המקורי 'רצועת עזה'. בעיני המייחסים לשם 'עזה' קונוטציה שלילית, ייתכן שהוא ריגושי פחות מהצירוף המקורי כולו, אך גם הוא משקף ריחוק רגשי כלפי האזור שהוא מסמן. ריחוק זה וכן עמדתו הבטחונית של ארנס מנומקים במשפט: 'חשבתי שאין כל הצדקה לכך שיחידות צבא יישארו באזורים המאוכלסים בצפיפות בפלסטינים' (3-4).

לאחר פירוט עמדתו בנושא, ארנס פונה אל היבט אחר של התהליך: העוול שייגרם, לתפיסתו, לתושביו היהודים של האזור (5-16):

5. על כן הבעיה הגדולה שאני רואה בתוכנית ההתנתקות היא הבעיה של עקירת
6. יישובים. הקושי הוא בהוצאת אנשים בכוח מבתיים. לדעתי, במעשה
7. העקירה יש שני כשלים:
8. א. העקירה פוגעת באופן קשה בזכויות האדם של המתיישבים. אני מתקשה להבין
9. מדוע אנשי זכויות האדם בישראל לא מתייחסים ברצינות לבעיה המתעוררת בשל
10. הפגיעה הגורפת בזכויותיהם של תושבי גוש קטיף. האנשים הללו לא פעלו
11. באופן בלתי חוקי. המדינה עודדה אותם להתיישב במקומות שבהם התיישבו. הם
12. הקימו במקום משפחות, בנו מוסדות, קברו מתים. בתקופת האינתיפאדה הם סבלו
13. יותר מכל קבוצת אוכלוסייה אחרת. כעת, באופן פתאומי, המדינה באה ואומרת להם
14. שהיא עומדת להוציא אותם מבתיים בכוח. שום אדם שקיבל חינוך ליברלי
15. לא יכול לקבל זאת. שום אמריקאי לא היה מקבל זאת. בעיני העקירה היא מעשה
16. חמור של פגיעה בזכויות יחיד בסיסיות.

תחילה מסומן המעבר לנקודת מבט חדשה: 'על כן הבעיה הגדולה שאני רואה בתוכנית ההתנתקות היא הבעיה של עקירת יישובים' (5-6). לעומת התמיכה בתהליך שהציג ארנס לפני כן, מנקודת מבטו האישית (1-4), בבחנו את התהליך מנקודת מבט אנושית-מוסרית הוא מתנגד לו. שינוי זה גורר שינוי בטרמינולוגיה לאורך כל הפסקה.

נבחן תחילה כיצד מסומן התהליך. הסימן השכיח ביותר כאן הוא 'עקירה': 'עקירת יישובים' בשורות 5-6 ולאחר מכן שלוש פעמים 'העקירה' בשורות 7, 8 ו-15.²³ סימן מטפורי זה מציין העתקה כוחנית בעיקר של בני-אדם ממה שנתפס בעיני הדובר כביתם, ולכן באופן טבעי הוא רווח בפי מתנגדי התהליך. ריגושיותה של המילה שלילית ביותר,

22. בהמשך ל'ציאה מרצועת עזה' שבשורה 1.

23. הצירוף הכבול 'תוכנית ההתנתקות' בשורה 5 אינו מייצג את התהליך עצמו, ולכן לא ייחשב אחד מסימניו.

בעיקר משום שכדברי רוביק רוזנטל²⁴ היא 'משררת אלימות כלפי חסרי ישע'.²⁵ ארנס אף מעצים את ריגושיותו של הסימן באמצעות הציורפים 'הוצאת אנשים בכוח מבתיים' (6) ו'להוציא אותם מבתיים בכוח' (14), שבהם מאוזכרים חלק מהרכיבים הסמנטיים של 'עקירה' בשימושה המטפורי: שימוש בכוח, פעילות אקטיבית על גורם פסיבי והרחקתו ממקומו הטבעי. אזכורם הגלוי של רכיבים אלה מחייה את המטפורה השחוקה ומגביר את חיוניותה ואת השפעתה הרטורית.

זאת ועוד, בהציגו את עמדתו האישית-האידיאולוגית בפסקה הקודמת השתמש ארנס בסימנים 'רצועת עזה' ו'רצועה', ואילו בהתייחסו להיבט האנושי של התהליך הוא מכנה את האזור 'גוש קטיף' (10). בשונה ממקביליו, סימן זה אינו מתקשר אסוציאטיבית לעיר עזה (טרטוריה ערבית מובהקת), ולכן בקרב חלק מהציבור ריגושיותו עשויה להיות חיובית יותר. למעשה, האזור המכונה 'גוש קטיף' הוא רק חלק מהאזור המכונה 'רצועת עזה' או 'חבל עזה', אולם בציבור נפוץ השימוש בשמות הללו כנרדפים לקסיקלית, וייתכן שכך גם אצל ארנס. אפשרות אחרת היא, שבאמצעות ההבחנה במינוח יוצר ארנס הבחנה תפיסתית בין 'אזורים המאוכלסים בצפיפות בפלסטינים' (4), שמהם אפשר לדעתו לצאת, לבין 'גוש קטיף' המאוכלס ביהודים בלבד, ולפיכך דינו צריך להיות אחר.

עדות יפה לקשר שבין שם האזור הנדון לבין מידת הקושי לשכנע בצדקתו של תהליך ההתנתקות יש בדבריו של ראש הממשלה דאז, אריאל שרון: 'אני חושב, איך מנחם בגין היה מסביר תוכנית כזאת. לבגין לא היה מתחרה בדיבור, בלשון. אני בא ממקום שבו הדיבור לא חשוב כל-כך. בגין, אני מעריך, לא היה קורא לאזור שאנחנו מפנים "חבל קטיף" אלא היה קורא לו "ארץ פלישתים", עוזבים את "ארץ פלישתים".'²⁶

ראוי לתשומת לב גם השימוש הרטורי שעושה ארנס בסימן 'יישובים' (6). מבחינת תוכנו, סימן זה מכוון למקום מגורים בעל אופי כפרי הן בגבולות הקו הירוק והן מחוץ לו. משום כך ריגושיותו של הסימן חיובית בדרך-כלל, או ניטרלית לכל הפחות. זאת בשונה מהסימן 'התנחלויות',²⁷ המזוהה עם מקומות מגורים מעבר לקו הירוק, ועל כן ריגושיותו תלויה בעמדתם האידיאולוגית של הדוברים.²⁸ במידה רבה נגזר ההבדל הריגושי בין

24. רוביק רוזנטל, 'הזירה הלשונית: "עקור, התנתקות בדרך"', מעריב (סופשבוע), 4 במרס 2005, עמ' 46.

25. עדות אחת מני רבות לריגושיות השלילית של הסימן 'עקירה' אפשר לראות בדבריו של ארי שביט בריאיון שקיים עם יהונתן בשיא, ראש מנהלת ההתנתקות: 'הציונות היא לשתול, לנטוע. ואתה כאן עומד לעקור. אתה עומד לבצע מעשה עקירה ענק'. ארי שביט, 'חלוקת הארץ: כ-16 באוגוסט תשתרר דממה גדולה', הארץ (מוסף), 8 ביולי 2005, עמ' 16.

26. נחום ברנע ושמעון שיפר, 'לא מבקש סליחה' וריאיון עם אריאל שרון, ידיעות אחרונות (המוסף לשבת), 12 באוגוסט 2005, עמ' 3.

27. הסימן 'התנחלויות' והסימן 'מתנחלים' אינם משמשים את ארנס כלל במאמרו.

28. על ריגושיות תלויה דוברים ראו: רפאל ניר, סימנטיקה של העברית החדשה, תל-אביב תשל"ח;

'יישובים' ל'התנחלויות' מהתפיסות השונות שהם עשויים לעורר כלפי הלגיטימיות של החיים באזור הנדון:

ביסודו של דבר, או כך לפחות מובן מהמקרא, אין משמעות שלילית למלה 'התנחלות'. אולם, בימינו, התקשורת מייחדת מונח זה למקום שצריך לדעת מכווני דעת הקהל לשלול ממנו את הצידוק לקיומו.²⁹ יישובי גוש קטיף לאורך השנים לא כונו בשם התנחלות, אלא הם היו ככל יישוב בארץ. רק באחרונה, בעקבות מגמות פוליטיות מסוימות, אנו שומעים על ה'התנחלויות' של גוש קטיף. הסרת הלגיטימציה מגוש התיישבותי זה בדרך הזאת, פותחת פרצה.³⁰

לדעת יאיר שלג,³¹ ככל שהדבר נוגע למקומות מגורים מעבר לקו הירוק ההבחנה בין 'יישוב' לבין 'התנחלות' נעשית על-פירוב בהתאם לאידאולוגיה המיוחסת לאנשים במקום:

בגלל אותה תחושה ברורה, שהכינוי 'התנחלות' מסמל בעיקר את השקפת העולם שהולידה אותו, נוצרה אצל ישראלים רבים הבחנה לא-מודעת אפילו בין סוגי יישובים שונים בשטחי יש"ע עצמם. אני זוכר שנתקלתי בכך בתדהמה בגיליון של השבועון 'כותרת ראשית', שבו פורסמו לראשונה פרקים מספרו של דויד גרוסמן 'הזמן הצהוב' (ב-1987, חודשים ספורים לפני פרוץ האינתיפאדה הראשונה). בכותרות המשנה שנתנו עורכי העיתונים לפרקי הספר, בלטה בעיניי העובדה שבכל פעם שדובר על יישוב דתי ביש"ע (כמו עופרה) הוא כונה 'התנחלות', ואילו בכל פעם שדובר על יישוב חילוני (כמו אלפי מנשה) הוא כונה 'יישוב', כמקובל. ספק אם אפילו העורכים שמו לב לאבחנה הזו, אבל דווקא משום היותה כנראה לא מודעת, היא משקפת היטב את העניין: הכינוי 'התנחלות' איננו נובע בעיקר מדה-לגיטימציה פוליטית וגיאוגרפית של היישובים הללו, אלא מדה-לגיטימציה של השקפת העולם שהולידה אותם.

29. על השינויים שחלו במשמעות ובריגושיות של הסימן 'התנחלות' ראו גם בקטע הבא: 'התנחלות – במקור, כינוי מקראי להיאחזות יהודים בארץ ישראל (למשל: "אשר תנחלו את הארץ" – יחזקאל, מזו, יג). מאז ראשית העלייה הראשונה, כינוי נרדף להתיישבות עברית [...] לאחר מלחמת ששת הימים, כינוי לפעולת ההתיישבות היהודית בשטחים וכן לרבים מהיישובים שהוקמו במסגרת זו, ובמיוחד לאלה שלא נכללו במסגרת הפשרה הטריטוריאלית של מפלגת העבודה והוקמו שלא על דעת הממשלות בראשותה. רבות מההתנחלויות הוקמו ביוזמתו של גוש אמונים, על יסוד ההשקפה שההתיישבות היהודית מותרת בכל חלקי ארץ ישראל – חלקן תוך התרסה נגד ממשלות העבודה, וחלקן בברכת ממשלות הליכוד. בהתאם לכך טבע יצחק רבין, ב-1992, את המושג 'התנחלות פוליטית', להבדיל מ'התנחלות ביטחונית'." כרמל, הכול פוליטי, II, עמ' 357.

30. שמואל ליבנה, 'מאוישקין ועד ג'ורג' אורול', אתר הצופה: www.hazofe.co.il, 22 ביוני 2004.

31. יאיר שלג, 'טעות מסוכנת של אנשים נפלאים' (מכתב גלוי למתנחלים), ארץ אחרת, 10 (2002), עמ' 64.

לבחירתו של ארנס בסימן 'יישוב' יש חשיבות רטורית רבה: סימן זה תורם להבלטת ההיבט האנושי של התהליך מכיוון שהוא מסייע להצגת מקום המגורים כלגיטימי כמו כל מקום מגורים אחר. בכך מועצמת הריגושיות השלילית ממילא של הסימן 'עקירה' בצירוף 'עקירת יישובים' (5-6).

הסימנים המשמשים את ארנס בפסקה הנדונה לייצוג מי שהתהליך עוסק בהם, מיטיבים אף הם לשקף את נקודת המבט האנושית-המוסרית: 'אנשים' (6, 10); 'מתיישרים' (8) ו'תושבים' (10). הסימן 'אנשים' מבליט את הפן האנושי, האוניברסלי של תהליך ההתנתקות, שכן הוא יוצר הקבלה בינו לבין כל פעולה של 'הוצאת אנשים בכוח מבתיהם' (6), ובהתאם לכך גם בין הנפגעים מהתהליך הנוכחי לבין כל אדם המוצא מביתו. הסימן 'תושבים', בדומה לסימן 'יישוב', מכוון הן לבני-אדם בגבולות הקו הירוק (למשל 'תושבי תל-אביב') והן למתגוררים מעבר לקו הירוק (למשל 'תושבי נצרים'). כך נוצרת הקבלה בין נפגעי התהליך לבין שאר אזרחי המדינה. הקבלה סמויה זו אף מקבלת שני חיזוקים: ראשית, במשפט 'האנשים הללו לא פעלו באופן בלתי חוקי' (10-11), הדוחה טענה אפשרית בדבר הבדל מבחינת הלגיטימיות של החיים משני צדי הקו, ושנית, בתיאור פעולות המאפיינות חיים בכל מקום: 'הם הקימו במקום משפחות, בנו מוסדות, קברו מתים' (11-12).

תרומתם הרטורית העיקרית של שני הסימנים 'אנשים' ו'תושבים' היא אפוא בכך שהם מאפשרים להציג את התהליך כעוול לאדם כאשר הוא אדם ולנתק את הדיון בו מהקשרו הפוליטי הנתון, הקשר שיש הרואים בו סיבה מוצדקת לביצוע ההתנתקות. ואמנם זוהי גם עמדתו הגלויה של ארנס באותה פסקה: 'העקירה פוגעת באופן קשה בזכויות האדם של המתיישרים' (8), 'שום אדם שקיבל חינוך ליברלי לא יכול לקבל זאת. שום אמריקאי לא היה מקבל זאת' (14-15), 'העקירה היא מעשה חמור של פגיעה בזכויות יחיד בסיסיות' (15-16) ועוד.

הסימן 'מתיישרים' שונה מהסימנים 'אנשים' ו'תושבים' בכך שכמו הסימן 'מתנחלים' (שכאמור איננו משמש את ארנס) הוא מזוהה בעיקר עם מגורים מעבר לקו הירוק. עם זאת, בסימן זה רכיב ה'חלוציות' נשמר, וריגושיותו חיובית בעיקרה, כנראה בשל הקונוטציה ההיסטורית הנקשרת אליו (תקופת העליות) ומשום שהוא משמש בתקשורת בעיקר לתיאור קבוצות מתונות אידאולוגית. כך, למשל, מוסברים ההבדלים האידאולוגיים והריגושיים בין הסימן 'מתיישרים' לבין נרדפו הלקסיקלי 'מתנחלים':

המילה 'מתנחלים' [...] עלתה על המפה בכת אחת, ביום הראשון של חול המועד פסח בשנת 1968, כאשר קבוצה בראשותו של הרב לווינגר התמקמה במלון פארק חברון. הקבוצה שלחה מברק עידוד לשר הביטחון דאז, משה דיין, שהיה בכית-חולים לאחר שנחבל בעת חפירה ארכיאולוגית. המברק היה חתום במילים: 'מתנחלי חברון'. כוונתם של לווינגר וחבריו היתה ליצור מונח שיביע את ייחודם ואת נחישותם של מי שבאו להיאחז בשטחים שנפתחו לפני היהודים ב-1967. לימים פנה המונח נגדם ונעשה כלי לניגוחם ולבידולם החברתי, וכיום משתמשים בו עורכי חדשות וכתבים כדי להבחין בין אנשי 'גוש אמונים' לבין יהודים אחרים היושבים בשטחים [...] אנשי 'גוש אמונים'

קוראים לעצמם כיום 'מתיישבים' כדי להדגיש את ההמשכיות של מפעלם המשלים את ההתיישבות הציונית בכללה.³²

הסבר נוסף:

מתנחלים – בהקשר המקורי של התנועה הציונית, כינוי למתיישבים מכל סוג (ובעיקר בחבלי ארץ חדשים). מאז אפריל 1968, כינוי למתיישבים בשטחים – שנעשה במהרה לכינוי לאותם מתיישבים שלא באו מחוגי תנועת העבודה וחרגו מהגבולות של תכנית אלון. מאז הקמת גוש אמונים, לאחר מלחמת יום הכיפורים, כינוי למתיישבים הנמנים עימו.³³

על ההשלכות שיש להבדל הריגושי בין 'מתנחלים' לבין 'מתיישבים' על אופן התפיסה של התהליך ושל נפגעיו ניתן ללמוד מהקטע הבא:

בצה"ל ובמשטרה מודעים לרגישות של פינוי היישובים מהרצועה וצפון השומרון ורוצים להימנע ככל האפשר מטעויות, אפילו כשמדובר בפליטות פה של הכוחות המפנים. לכן הפיצו לאחרונה בקרב החיילים והמפקדים 'מילון מונחים' חדש לשימוש בזמן ההתנתקות. במילון המונחים החדש [...] עושים צה"ל והמשטרה מאמצים כבירים להשתמש בלשון 'יבשה' ולהימנע מביטויים פוגעניים כלפי המתנחלים. כך, למשל, הביטוי 'מתנחלים' נהפך ל'מתיישבים' ואילו כלובי הפינוי נהפכו ל'תאים ניידים'.³⁴

אם כן, חשיבותו של הסימן 'מתיישבים' היא בהצגת החיים מעבר לקו הירוק כמתונים וכציוניים ובהצגת פעולת ההתיישבות שלהם באזור (11) כלגיטימית.

מן הראוי לשים לב, שבכתבו על נפגעי התהליך, ארנס נוקט סימנים המציגים אותם כאוסף של יחידים: 'אנשים', 'מתיישבים' ו'תושבים'. לעומת זאת, לאזכור הצבא הוא נוקט סימנים מטונימיים המכוונים לגופים ולא ליחידים: 'צה"ל' ו'יחידות צבא' (שורות 3-4 בפסקה הקודמת). הבדל זה משרת את ההבחנה שארנס מנסה ליצור בין הפן האידאולוגי וההתייחסות העקרונית והמרוחקת שהוא מציע כלפי הצבא לבין הפן ההומני וההתייחסות האישית-הפרטנית שבהם הוא דוגל כלפי האזרחים.

לסיכום, עם המעבר מנקודת מבטו האישית-האידאולוגית לנקודת מבט אנושית-מוסרית החליף ארנס את הסימנים הלשוניים הקודמים לייצוג ההתנתקות בסימנים חדשים, שבהם מהדהד קולם הכואב של אנשי האזור. הדהוד זה עשוי להתפרש כעדות לחדירה של קול זר (קולם של התושבים) לטקסט של ארנס או כביטוי לשתי תודעות שונות שלו עצמו.

32. עמוס גורן, והנה ידיעה שהתקבלה זה עתה, ירושלים 1997, עמ' 119.

33. כרמל, הכול פוליטי, I, עמ' 503-777.

34. אורי גליקמן, 'המפקד, איך אומרים התנתקות?', אתר מעריב: www.nrg.co.il, 8 באוגוסט 2005.

כפי שנראה, פוליפוניות מסוג זה, היינו התאמת לשון ייחודית לכל נקודת מבט, ניכרת בטקסט לכל אורכו.

בפסקה הבאה (17-23) ארנס דן בתהליך מנקודת מבט היסטורית-יהודית:

17. ב. העקירה מבוססת על תפישה שעל-פיה שטח הנמסר לערבים חייב להיות
18. נקי מיהודים. התפישה הזו לא מקובלת עלי. לדעתי, אם השאיפה היא לחיים בשלום
19. ואולי גם למציאות של שלום, לא ייתכן שהתנאי לכך הוא יצירת שטחים המטוהרים
20. לחלוטין מיהודים. הייתי מצפה שדווקא אנשי שלום יבינו זאת. הייתי מצפה שאנשי
22. השלום יאמרו שאי אפשר לבנות דו-קיום בשלום שהבסיס שלו הוא עקירה, חורבן
23. ויצירת טריטוריות שבהן אסור ליהודים לחיות.

ארנס מציג את התפיסה השגויה העומדת לדעתו מאחורי התהליך, שהוא ממשיך בפסקה זו לכנות 'עקירה': 'שטח הנמסר לערבים חייב להיות נקי מיהודים' (17-18). מכאן הוא עובר למישור עקרוני ושולל כל קשר אפשרי בין שלום לבין 'יצירת שטחים המטוהרים לחלוטין מיהודים' (19-20) ובין דו-קיום לבין 'עקירה, חורבן ויצירת טריטוריות שבהן אסור ליהודים לחיות' (22-23). המעבר למישור העקרוני, שמשמעותו ניתוק התהליך ממאפייניו הייחודיים, מאפשר לארנס לשלול את הלגיטימיות לא רק של תהליך ההתנתקות הנוכחי, אלא של כל תהליך דומה בעתיד. שלילת הלגיטימיות של התהליך נעשית בשני מישורים: האחד, תוכני-הגיוני ('אי אפשר לבנות דו-קיום בשלום שהבסיס שלו הוא עקירה, חורבן ויצירת טריטוריות שבהן אסור ליהודים לחיות' (22-23)); והאחר רגשי – קישור בין הסימן 'עקירה', המייצג את התהליך הנוכחי, לבין 'שטח [...] נקי מיהודים', 'שטחים (ה)מטוהרים מיהודים', 'חורבן' ו'יצירת טריטוריות שבהן אסור ליהודים לחיות'. כך נוצרת זיקה רגשית בין התהליך הנדון לבין אסונות קשים שעבר העם היהודי, ובראשם השואה. המסר המועבר הוא כי התהליך הנתון אינו אלא חוליה בשרשרת של עוולות היסטוריות קשות שנעשו לעם היהודי. הקול הנשמע כאן איננו אפוא קולו האישי, הפרטי של ארנס, כי אם קול משולב, פוליפוני, שמדהד בו קולו של העם היהודי לדורותיו, כפי שארנס תופס אותו.

בפסקה הבאה מתמקד ארנס שוב בתהליך הנתון:

24. העובדה שהעקירה נעשית שלא במסגרת הסכם שלום, מחריפה מאוד את
25. הבעייתיות שלה. לא שהייתי תומך בעקירת יישובים אם היתה נעשית כחלק
26. מהסכם. אבל במקרה כזה היה ברור שמאחורי העקירה עומד רציונל כלשהו. היה
27. ברור שהיא נועדה לשרת איזה טוב-כללי. ואילו במקרה הזה לא ברור כלל מה היעד
28. שאותו נועדה העקירה לשרת. לא מדובר על שלום. לא מדובר על ביטחון. גם לא
29. מדובר על פתרון הבעיה הדמוגרפית. כך שמעשה העקירה הופך לכואב מאוד ולבלתי
30. מובן. הוא נתפש כמעשה שרירותי וברוטלי וסתום.

נקודת המבט הגלויה בפסקה זו היא שוב אישית של ארנס, אם כי הפעם באוריינטציה פוליטית-מדינית. ארנס מסביר כי התהליך הנדון חסר תועלת מכל בחינה, בפרט לנוכח

התנאים שבהם הוא מתבצע. במישור הסמוי ניכר כאן קול נוסף: הקול האנושי-המוסרי המתמקד בעוול שייגרם לאנשי האזור כתוצאה מהתהליך. נוכחותו של קול זה באה לידי ביטוי לאורך כל הפסקה בשימוש המרובה והבלעדי בסימן 'עקירה' לייצוג ההתנתקות. גם שני המבעים האחרונים בפסקה, ובפרט תיאור התהליך כ'כואב מאוד' וכ'ברוטלי', עשויים להיתפס חלק מאותו קול. זהו ביטוי נוסף לתופעת הפוליטיקה-המוסרי, המייצג את כאבם של אנשי האזור, מפעפע לתוך הקול הפוליטי-המדיני של כותב הטקסט, ואינו מאפשר לו לנקוט את אותו הריחוק שהפגין לפני כן (1-4) בתיאור עמדתו האישית. בפסקה הבאה מתאר ארנס את נקודת המבט הפלסטינית. השינוי המהותי בנקודת המבט גורר שינוי מהותי במינוח:

31. לעולם אין לדעת מה צופן העתיד. ואולם על בסיס ניסיון העבר יש מקום להניח
32. שהנסיגה החד-צדדית תתפרש על ידי הפלסטינים כניצחון שלהם. תחושת
33. הניצחון הזו תעודד את הטרור. כפי שהנסיגה מלבנון הובילה באופן ישיר
34. לאינתיפאדה הנוכחית, כך הנסיגה מעזה עלולה להוביל לפרץ נוסף של אלימות.
35. לכן קיים סיכון גבוה שבתום הנסיגה תמצא ישראל את עצמה נתונה שוב במצב
36. אלים.

זווית הראייה שארנס מייחס לפלסטינים היא בעיניו חיסרון נוסף של ההתנתקות משום שהיא תגרום להגברת הטרור. הצגת העמדה הפלסטינית נעשית אף היא הן במישור הגלוי, התוכני, של הטקסט ('הנסיגה החד-צדדית תתפרש על ידי הפלסטינים כניצחון שלהם' [32]) והן במישור הסמוי, הריגושי, באמצעות השימוש בסימן 'נסיגה' ליצירת דימוי שלילי של התהליך. סימן זה מחליף את הסימן 'עקירה' ששימש עד כה וביטא את הזדהותו של ארנס עם נפגעי ההתנתקות.

בציבור הישראלי מוכרים שני שימושים ריגושיים שונים בסימן 'נסיגה' – חיובי ושלילי. דוגמה לשימוש חיובי מצויה בקטע הבא: 'הייתי בשך מבשרה של אותה קבוצת ישראלים אשר חיים בהמתנה לנסיגה. מאז שאני זוכר את עצמי, אנחנו ממתנים לנסיגה. ככל שאני זוכר את עצמי, אנחנו ממתנים לנסיגה. ומייחלים לנסיגה. ומאמינים בנסיגה. רואים בנסיגה את חזות הכול'.³⁵

לדעתי, קונוטציה חיובית מעין זו רווחת בציבור פחות מזו ההפוכה לה, המיוצגת, למשל, בקטע הבא:³⁶ "נסיגה". תחילת הסוף של כל ייצור חי ביחיד או ברבים. באדם: "חלה נסיגה בתפקוד עד למותו הבלתי נמנע", ובמדינה: "הנסיגה מלבנון" "הנסיגה

35. שביט, 'פתח דבר', חלוקת הארץ, עמ' 12.

36. שכיחותה של הקונוטציה השלילית היא הסיבה להקפדה של רבים ממתנגדי ההתנתקות על שימוש במונח הזה. תופעה זו אינה חדשה. כך, למשל, המליץ חגי סגל ב'מונכון' של ערוץ 7 להשתמש במונח 'נסיגה' ולא 'פעיימה'. ראו: רוזנטל, הזירה הלשונית, עמ' 114.

מעזה "נסיגה מהשטחים".³⁷ עיקר הדימוי השלילי של הסימן הנדון נגזר מקישורו למצב של תבוסה או לתכונה של תבוסתנות: "התנתקות" היא מונח שקרי המייצג ניסיון נואל להסתיר את העובדה שזוהי נסיגה תחת אש מעזה. לא תחת האש הנוכחית שאולי תהיה ואולי לא, אלא האש של ההתנגדות הפלסטינית לכיבוש.³⁸ יש שהקישור בין 'נסיגה' לבין תבוסה/תבוסתנות מיוחס לאחרים, לצד הפלסטיני במקרה הזה: 'יש סיכון אמיתי שהנסיגה ללא תמורה מעזה תתפרש בעיני חלק מהפלסטינים ככניעה'.³⁹ על ההשלכות החשובות שיש לדימוי של התהליך אפשר ללמוד מדברי הרמטכ"ל לשעבר משה (בוגי) יעלון:

למרות חולשתם הצבאית, הפלשתינאים חשים שהם בהתקדמות. יש להם תחושה של הצלחה, ואילו אנחנו מנהלים קרב נסיגה והשהיה [...] אנחנו נסוגים מבלי שיהיה לנו סיפור מוסכם. ראה, כל השאלה היא אם הנסיגה שלך נתפשת בעיני הצד השני כמעשה של בחירה או מעשה של בריחה. אם הוא יתייחס אליה כאל בריחה הוא ימשיך לרדוף אותך. אם הוא יתייחס אליה כאל מהלך של בחירה, הכל נראה אחרת.⁴⁰

בקטע הנדון מבטא ארנס חשש דומה לזה של יעלון: 'יש מקום להניח שהנסיגה החד-צדדית תתפרש על ידי הפלסטינים כניצחון שלהם. תחושת הניצחון הזו תעודר את הטרור. כפי שהנסיגה מלבנון הובילה באופן ישיר לאינתיפאדה הנוכחית, כך הנסיגה מעזה עלולה להוביל לפרץ נוסף של אלימות' (31-34). הריגושויות השליליות של הסימן 'נסיגה' נבנית כאן בדרכים אחדות. ראשית, הסימן מקושר לסימנים שליליים ביותר, כגון 'טרור' ו'אלימות'.⁴¹ שנית, הסימן משמש גם לייצוג התהליך שהתרחש בעבר בלבנון ובכך מחזק את ההקבלה הגלויה הנעשית בקטע בין שני התהליכים (באמצעות מילית ההשוואה 'כפי'), בייחוד מבחינת תוצאותיהם הקשות: 'כפי שהנסיגה מלבנון הובילה באופן ישיר לאינתיפאדה הנוכחית, כך הנסיגה מעזה עלולה להוביל לפרץ נוסף של אלימות' (33-34). שלישית, לסימן מוצמד באחת מהיקריותיו התואר 'חד-צדדית', המלמד על חוסר סימטריה בין הצדדים מבחינת הרווח וההפסד בתהליך.

37. 'מילון מונחים – קול האמת', העובדות (כל האמת על מפת הדרכים): www.uvda.co.il, באוגוסט 2005. האתר כבר איננו פעיל.
38. רון כוזר, 'ההתנתקות כצעד מכונן בדמוקרטיה הישראלית', אתר הגדה השמאלית: במה ביקורתית לחברה ולתרבות: www.hagada.org.il, 1 באוגוסט 2005.
39. עמי איילון, בתוך: שביט, חלוקת הארץ, עמ' 12.
40. ארי שביט, 'חלוקת הארץ: בואו נסכים שאני צודק' [ריאיון עם הרמטכ"ל לשעבר משה (בוגי) יעלון], הארץ (מוסף), 3 ביוני 2005, עמ' 20.
41. להרחבה על בניית ריגושויות ראו: פנינה שוקרון-נגר 'בניית ריגושויות באמצעות קישורים טקסטואליים בתעמולת הבחירות', בלשנות עברית, 49 (תשס"א), עמ' 57-70. לדיון בהיבטים ריגושיים נוספים ראו: פנינה שוקרון-נגר, 'אמצעים טוריים ריגושיים בתעמולה האמריקנית בוייטנאם', דברי המפגש השנתי ה-16 של החוג הישראלי של חברי החברה האירופית לבלשנות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר-שבע 2001, עמ' 115-126.

הריגושות של 'חד-צדדיות' עשויה להיות שלילית אף מנקודת המבט של תמיכה עקרונית במסירת שטחים בהסכם. כך, למשל, עולה מדבריו של יוסי ביילין:⁴² 'כיוון שמדובר בנסיגה חד-צדדית, היא תאפשר לחמאס לטעון שהוא זה אשר גירש את ישראל. טענת החמאס תהיה שאין שום צורך להגיע עם הישראלים להסכם שכן בסופו של דבר הם מוותרים על הכול ונמלטים על נפשם'.⁴³ עמדה דומה מבטא שלמה בן-עמי:⁴⁴ 'נסיגה חד-צדדית מחוץ לכל מסגרת מוסכמת של הסדר כולל מנציחה בעולם הערבי, בוודאי בקרב הפלסטינים, את הדימוי של ישראל כמדינה הבורחת תחת לחץ. אין זה מופרך כלל וכלל לצפות שבפתח ובחמאס יניחו עתה כי עליהם להיערך לאינתיפאדה שלישית, הפעם בגדה המערבית, מיד לאחר השלמת "הבריחה" הישראלית מעזה'.

ייצוג הקול הפלסטיני על-ידי ארנס ניכר בפסקה הנדונה בסימן לשוני נוסף – הסימן 'עזה' בתוך הצירוף 'נסיגה מעזה' (34). ככלל, קריאת שם האזור שבו צפוי התהליך להתרחש בשם 'עזה' היא בבחינת מטונימיה מסוג סינקדוכה, שהרי העיר היא רק חלק מהאזור הנדון. שימושים מעין זה, המשקפים על-פירוב ניכור של הדובר כלפי האזור ותמיכה בתהליך, מצויים, למשל, אצל א"ב יהושע ('התנתקות מעזה'),⁴⁵ ואצל יוסי ביילין ('יציאה מעזה', 'יציאה חד-צדדית מעזה', 'נסיגה מעזה' ועוד).⁴⁶ מכיוון שתהליך ההתנתקות לא כוון כלל לתחום העיר עצמה, יש הרואים בשימושים לשוניים מעין אלה הטעיה: 'הסיסמה "לצאת מעזה" המגוגית בעליל – מעזה יצאנו בהסכמי אוסלו; כעת יוצאים אנו מן היישובים הישראליים בלבד, אלה שפריסתם נקבעה בעיקר משיקולי ביטחון'.⁴⁷

השימוש המטונימי של ארנס ב'עזה' בפסקה זו בולט בייחודו בהשוואה לסימנים ששימשו אותו לפני כן בטקסט לסימון האזור ('רצועת עזה', 'חבל עזה', 'הרצועה' ו'גוש קטיף'), והוא ביטוי נוסף לתופעת הפוליפוניה: אין הוא מייצג את עמדתו האישית של ארנס כי אם את הקול הפלסטיני הרואה באזור כולו (ובכלל זה היישובים הישראליים) 'עזה רבתי'. לעומת קולם של אנשי היישובים, שארנס מזדהה עמו במידה מסוימת ולכן הוא 'מפעפע' לתוך קולו האישי, הקול הפלסטיני מורגש כקול זר בטקסט. זהו קול שעל

42. בתוך: שביט, חלוקת הארץ, עמ' 40.

43. תיאור התהליך כ'חד-צדדי' עשוי לשאת גם משמעויות קונוטטיביות אחרות, בפרט אם התואר אינו מוצמד לסימן 'נסיגה', למשל: 'ברור, מדוע מדגיש אריאל שרון (ועושי דברו) את ה"חד-צדדיות"; שהרי בכך הוא מחסל את השריד האחרון של תהליך אוסלו, המבוסס על הכרה בפלשתינאים כגורם לגיטימי, המייצג קולקטיב שרשאי להגדיר בעצמו את צרכיו ושאיפותיו האומיות ואת דרכי הפעולה להשגתם. ה"חד-צדדיות" היא ניסיון להחזיר את הגלגל לאחור לתקופה שבה ניסתה ישראל לגזול מהפלשתינאים את היכולת לקבוע את עתידם, בטענה שאינם קולקטיב לגיטימי אלא "טרוריסטים"'. מירון בנבנישתי, '90 שנה של חד-צדדיות', הארץ, 28 ביולי 2005, עמ' ב 1.

44. בתוך: שביט, חלוקת הארץ, עמ' 12.

45. שם, עמ' 131.

46. שם, עמ' 39-43.

47. דוד הנשקה, 'אדם בביתך וקצין בצאתך?', נקודה, 282 (יולי 2005), עמ' 12-13.

לשוניות ההתנתקות

אף חשיבותו איננו מתמזג עם הקולות האחרים, ועל כן הוא מוגבל לפסקה הקצרה המציגה אותו.

את הטקסט מסיים ארנס כפי שהתחילו, בתיאור עמדתו האישית. ואולם בעוד בתחילת הטקסט הדיון עקרוני, הרי בסופו הוא מתמקד בתהליך העכשווי:

37. בשל כל הסיבות האלה תוכנית ההתנתקות נראית לי חסרת היגיון. אני יכול להבין
38. את הרציונל של אנשי השמאל התומכים בה. [...] ⁴⁸ בעיני אין זה סביר ללכת למהלך
39. שכזה על סמך אי־ודאות שכזאת. על כן אני מתייחס אל תוכנית ההתנתקות כאל
40. הימור חסר אחריות. [...] ⁴⁹ גם אם יתברר שאני צודק, גם אם יתברר שההתנתקות אכן
41. היתה טעות, הטעות הזו לא תסכן את עצם קיומה של מדינת ישראל. ואולם העובדה
42. שיש לנו שולי ביטחון שלא היו לנו בעבר עדיין לא מצדיקה את ההתנתקות. אף
43. שאין מדובר כאן בלקיחת סיכון קיומי, מדובר בלקיחת סיכון מיותר ובלתי מחושב.
44. מה גם שערב העלאתה של יוזמת ההתנתקות עמדה ישראל להשיג ניצחון על
45. הטרור. ישראל עמדה להשיג הכרעה צבאית מול ארגוני הטרור הפלסטיניים. אלא
46. שאז באה תוכנית ההתנתקות ושמטה את ההכרעה מידניו. באה תוכנית ההתנתקות
47. והובילה אותנו לכך שהפלסטינים יוכלו לספר לעצמם שהם אלה שהכריעו אותנו
48. במלחמת הטרור.

בפסקה זו מרבה ארנס להשתמש בכינויי הגוף הראשון ('אני' – שלוש פעמים, 'לי', 'בעיני'), וכך מבליט את ייצוג נקודת מבטו האישית. נקודות המבט האחרות שהציג ארנס לפני כן בטקסט (האנושית, ההיסטורית והפלסטינית) התאפיינו בריגושיות גבוהה מאוד. לעומת זאת, בתיאור עמדתו האישית ניכרת דומיננטיות של ההיבט הרציונלי. דברים אלה יפים גם לשתי הפסקאות הקודמות שהתמקדו בהשקפת ארנס (1-4, 24-30), אך בולטים בעיקר בפסקה זו. זאת, כתוצאה מהצגת עמדתו כמסקנה מכל האמור עד כה ('בשל כל הסיבות האלה תוכנית ההתנתקות נראית לי חסרת היגיון' [37]) וכתוצאה מהשימוש המרובה הן במילים מהשדה הסמנטי הלוגי ('היגיון', 'רציונל', 'סביר', 'צודק', 'טעות', 'מצדיקה', 'בלתי מחושב') והן במילות קישור המציינות קשרים לוגיים מסוגים שונים ('על כן', 'גם אם', 'אף' ועוד). הבלטת ההיבט הרציונלי בהתייחס לתהליך הנתון יוצרת רושם של ריחוק רגשי יחסי מצדו של ארנס, ודאי בהשוואה למעורבות הרגשית החזקה שניכרה בלשונו בייצגו את הקול האנושי ואת הקול היהודי.

הרושם של ריחוק רגשי אף מתחזק עקב סימון התהליך באמצעות 'התנתקות', שהוא 'השם הפרטי' של התהליך. ארבע פעמים חוזר ארנס על הצירוף הככול 'תוכנית ההתנתקות', פעם אחת הוא משתמש בצירוף 'יוזמת ההתנתקות', שיכול להיחשב שבירה

48. ההשמטה שלי.

49. ההשמטה שלי.

של הצירוף הכבול הנ"ל, ופעמיים הוא משתמש ב'התנתקות' בלבד לסימון התהליך עצמו (המעשה ולא התכנון). גם אם השימוש ב'התנתקות' הוא בבחינת גרירה מהצירוף הכבול, ניכר כי סימן זה משקף היטב את המתיונות הרגשית היחסית המאפיינת את קולו האישי של ארנס.⁵⁰

כאמור, הסימן 'התנתקות' הוא השם הרשמי של התהליך; הוא הוצע על-ידי הממשלה והתקבל בכלי התקשורת המרכזיים יחד עם 'הינתקות'.⁵¹ רבים מימין ומשמאל ביקרו את השימוש בסימן זה בשל עמימותו. כך, למשל, התבטא בריאיון שאול מופז בעת ששימש שר הביטחון:⁵² 'אני לא בטוח שהמילה התנתקות מבטאת במדויק את מה שאנחנו רוצים לעשות. צריכים לחפש מילה יותר מוצלחת'. לעתים הוצג הערפול כניסיון להסתיר את הכוונה האמיתית, השלילית לכאורה, שמאחורי התהליך:

כאשר שרון מדבר על 'התנתקות', אין כוונתו כלל להתנתקות מהכיבוש ומהשליטה על עם אחר ולהתכנסות ישראל אל השטח שמערבה לקווי ה-4 ביוני 1967, אלא להתנתקות מכל משא-ומתן עם ההנהגה הפלסטינית הנבחרת, מכל קשר להחלטות האו"ם הנוגעות בסכסוך הישראלי-פלסטיני, ומכל מחוייבות להסכמים הבינלאומיים עליהם חתומה ישראל, לרבות הסכמי אוסלו.⁵³

כך גם בדבריו של כוזר, שמקצתם הובאו לעיל: "התנתקות" היא מונח שקרי המייצג ניסיון נואל להסתיר את העובדה שזוהי נסיגה תחת אש מעזה. לא תחת האש הנוכחית שאולי תהיה ואולי לא, אלא האש של ההתנגדות הפלסטינית לכיבוש. זוהי מהדורה חדשה של "ההפרדה" של רבין, שמציגה את ההשתחררות מהכיבוש כחזרה אל היתרון שבמדינה בעלת רוב אתני ברור.⁵⁴ עם זאת, נראה כי הנימוק העיקרי להסתייגות מהמונח בקרב רבים הוא כי זהו שם פרטי שנטבע במיוחד לציון התהליך הנתון. עובדה זו מסייעת להצגתו של התהליך כחד-פעמי, כשונה ומנותק מתהליכים אחרים בעבר ובעתיד, שעשויים להיחשב דומים לו:

50. כוזר, הצירוף הכבול 'תוכנית ההתנתקות' שימש בתחילת הפסקה העוסקת בתיאור העוול הצפוי לאוכלוסייה המקומית (שורה 5). ואולם שם, כדי להיטיב לשקף את הקול האנושי הכואב, לא נעשה שימוש 'נגרר' ב'התנתקות', אלא ב'עקירה'.
51. לטעמי, ההבדל בין שני הסימנים הוא משלבי בלבד. אינני מקבלת את עמדתו של רוביק רוזנטל בעניין הזה ('הזירה הלשונית: עקור, התנתקות בדרך', לעיל הערה 24), ולפיה 'הינתקות' היא חד-צדדית ואילו 'התנתקות' היא דו-צדדית. שני השמות יכולים לכוון הן לפעולה חד-צדדית (התנתקות/הינתקות ממישהו או ממהו) והן לפעולה הדדית (התנתקות/הינתקות זה מזה).
52. נחום ברנע ושמעון שיפר, 'מופז אומר שלום לעזה', ידיעות אחרונות (המוסף לשבת), 9 באפריל 2004, עמ' 22.
53. תמר גו'נסקי, "התנתקות" לצורך סיפוח לנצח, אתר הגדה השמאלית: www.hagada.org.il, 24 בדצמבר 2003.
54. כוזר, 'ההתנתקות כצעד מכונן בדמוקרטיה הישראלית' (לעיל הערה 38).

לשוניות ההתנתקות

'ההתנתקות' שם מיוחד, שם חדש. עד עתה היינו אומרים – 'נסיגה', 'עזיבה', 'פינוי', 'נטישה', 'הסתלקות', 'התקפלות', 'עקירה'. יש בביטוי הזה – 'התנתקות', משהו האמור להכיל בחובו את כל אלה ועם זאת הוא זר להם, קצת צונן, כמהלך פוליטי היוצר מציאות אחרת, במחזוריות הסכסוך הזה, הממושך והארסי. שהרי מדובר פה ב'התנתקות חד-צדדית', ללא הסכם עם העם השכן, הנשלט, האויב, ואף ללא הסכמה בקרב העם הישראלי.⁵⁵

כפי שעולה מקטע זה, לשימוש בסימן 'התנתקות' יש חשיבות רטורית עצומה משום שהוא חף מהקונוטציות הריגושויות של הסימנים ששימשו בעבר לתיאור תהליכים דומים.⁵⁶ לפי תפיסה זו, אך טבעי הוא לראות במונח לשון נקייה: 'גם השימוש במונח "התנתקות", בדומה לשימוש במונח התנחלות, מסוג ה"ניו ספיץ"⁵⁷ של ג'ורג' אורוול אינו מפתיע. אכן, בספרו "1984" הוא ידע על מה מדבר. האם מדובר בהינתקות מערכת החשמל, המים ומערכות אחרות (איני ממליץ על כך) מהרשות? לא. מדובר על הפסקת החיים של אלפי יהודים ביישוביהם שנבנו על דיונות חול נודדות, שאיש לא חפץ בהן ואיש לא נושל מהן'.⁵⁸ וכך גם בקטע הבא: "'התנתקות". ע"ע גירוש עקירה וקרונות בקר, ככה, שיהיה בסטייל אם כבר. את הגוש ניתן יהיה להכתיר בתואר הכבוד "נקי מיהודים" ואחרי סיור ב"יד ושם" ניתן יהיה לקחת את האח"ם לראות איך יהודים הצליחו לעשות את מה שהיטלר לא הצליח כל כך'.⁵⁹

הן השימוש המרובה בסימנים מהשדה הלוגי והן ייצוג התהליך באמצעות הסימן 'התנתקות' מלמדים שקולו האישי של ארנס, הגם שהוא מודע לקולות האחרים ומתחשב בהם, שונה מהם מהותית: מעורבותו הרגשית של ארנס עצמו פחותה משמעותית מזו של האחרים שהוא מייצג בטקסט, וכך גם מידת הקריטיות שהוא מייחס לתהליך.

55. חיים גורי, 'פרידה', ידיעות אחרונות (המוסף לשבת), 12 באוגוסט 2005, עמ' 14.
56. מסיבה זו, כאמור, ברצותו להקביל את התהליך הנדון לתהליך שאירע בלבנון כינה ארנס את שניהם באותו השם: 'נסיגה' (31-36).
57. המונח המקורי הוא *Newspeak*, והוא תורגם לעברית בידי ג' אריוך ל'שיקדש' (ראו במהדורה האחרונה של "1984" משנת 2007, עמ' 241, וכן במהדורות קודמות). במקורו ה'שיקדש' הוא מילון שחיבר השלטון במדינה הדמיונית אוקיאניה כדי לשלוט בשפה ובאמצעותה במחשבות של תושבי המדינה. כיום משמש המונח לתיאור ניסיון (בעיקר של השלטון) לתאר את המציאות באופן מעוות.
58. שמואל ליבנה, 'מאסישקין ועד ג'ורג' אורוול', אתר הצופה: www.hazofe.co.il, 22 ביוני 2004.
59. 'מילון מונחים' (לעיל הערה 37).

סיכום

מניתוח הטקסט של ארנס בנושא ההתנתקות עולה כי השקפתו מורכבת ביותר וכוללת מספר נקודות מבט השונות זו מזו לא רק במהות, בתוכן ובמסקנות, אלא גם בעמדה הרגשית כלפי התהליך על היבטיו השונים. ההבדלים בין נקודות המבט השונות משתקפים היטב בלשונו של ארנס: כל נקודת מבט שארנס סוקר הופכת ל'קול' מובחן, ייחודי, המושגת על ערכים משלו, פועל על-פי רציונל משלו ובעיקר מדבר בלשון משלו. הקולות המיוצגים בטקסט באופן ברור הם: הקול האישי של ארנס בשלושה מקומות שונים בטקסט (1-4, 24-30, 37-48); קולם של אנשי האזור הצפויים להיפגע מן התהליך (5-16); הקול ההיסטורי-היהודי (17-23) והקול הפלסטיני (31-36). נוסף על כך קיים הדהוד קצר וחד-פעמי של קול אנשי 'ארץ-ישראל השלמה' (1-2).

נראה תחילה את ההבדלים בייצוג הלשוני של התהליך. אשרי הבחין בין השמות השונים שניתנו לתהליך על-פי מידת הימניות/שמאליות שהם מבטאים: 'כעת אפשר להציב את סולם השמות המלא לציון המעשה שמתוכנן בעזה. יש בו תשע דרגות, מהשמאלית לימנית: "היפרדות"; "יציאה"; "עזיבה"; "התנתקות"; "פינוי"; "נסיגה"; "ברחה"; "עקירה"; "טרנספר".⁶⁰

בטקסט של ארנס שימשו ארבעה מן השמות שציין אשרי ('יציאה', 'התנתקות', 'נסיגה' ו'עקירה'), ושמות נוספים. כפי שהוסבר, האבחנה בין השמות אינה מתמצה במידת הימניות/שמאליות שהם מביעים (תמיכה בתהליך או התנגדות לו), אלא כוללת גם הבדלים ברכיבי משמעות של הסימנים, בעיקר ריגושיים. בהבעת עמדתו האישית ארנס משתמש בסימנים 'יציאה [מרצועת עזה]', 'הוצאתו [של צה"ל מהרצועה]' ו'התנתקות'. סימנים אלה מתונים מאוד בריגושיותם לעומת סימנים אחרים ומשקפים את הריחוק הרגשי היחסי של ארנס עצמו כלפי התהליך. כאשר הקול האישי מתחלף בקולות אחרים מתחלפים גם הסימנים המשמשים לייצוגו. הסימן 'עקירה' הוא הסימן השכיח ביותר בטקסט לייצוג התהליך, בראש ובראשונה לייצוג קולם של היהודים תושבי האזור. את הבחירה הלשונית הזאת של ארנס יש לדעת לתלות לא בעמדה הימנית שהסימן משקף, כדעת אשרי (לעיל), אלא בכך שהוא מדגיש את העוול ההומני הצפוי לאותם אנשים, כפי שארנס עצמו מפרט בצירופים הנרדפים: 'הוצאת אנשים בכוח מבתיהם' ו'להוציא אותם מבתיהם בכוח'.

הסימן 'עקירה' זולג' החוצה, אל מעבר לקול התושבים, לשתי הפסקאות הבאות בטקסט, שבהן מתוארת נקודת המבט היהודית ונפרשת עמדתו האישית של ארנס. זליגה זו מבטאת את הדומיננטיות שיש לקול האנושי בתודעתו של ארנס, ובתיאור עמדתו האישית בפסקה הנ"ל היא גורמת התנגשות בין הקול המתון, המרוחק והשכלתני שלו עצמו לבין הקול הסוער והדואב של התושבים. כאמור, גם בתיאור הקול היהודי משמש

60. אהוד אשרי, 'משחק מלים', אתר הארץ: www.haaretz.co.il, 22 באוקטובר 2004.

הסימן 'עקירה'. שם הוא אף מקושר לסימן 'חורבן' ולצירופים כגון 'צירת טריטוריות שבהן אסור ליהודים לחיות', ובכך מועצמת מאוד ריגושיותו.

השימוש בסימן 'עקירה' נפסק באופן טבעי עם תחילת תיאור עמדתם של הפלסטינים, ואת מקומו תופס הסימן 'נסיגה'. סימן זה מבטא אצל ארנס את פירוש התהליך כחולשה, שתוצאתו עלולה להיות אלימות קשה, והוא ייחודי לייצוג הקול הפלסטיני.

אשר לסימון הלשוני של האזור, ההבדלים בין כינויי מבטאים הבדלים אידאולוגיים ביחס לשאלת הבעלות עליו והבדלים רגשיים בנוגע למידת הזיקה אליו. בטקסט הנדון בולט הניגוד האידאולוגי-הלשוני בין הקול האנושי של התושבים לבין הקול הפלסטיני. הקול האנושי מכנה את האזור שהתהליך יחול בו 'גוש קטיף', ובכך מאפיין אותו כאזור ישראלי מובהק. הקול הפלסטיני, לעומת זאת, מכנה את אותו אזור 'עזה', ובכך מאפיין אותו כאזור פלסטיני מובהק. שתי המטונימיות, שאין בהן ביטוי לקיומו של האחר, מבטאות היטב את הקיצוניות ואת החד-צדדיות שארנס מייחס לשני הקולות הללו. קול רגשי ואידאולוגי נוסף בטקסט בזיקה לאזור הוא קולם של אנשי ארץ-ישראל השלמה. קול זה מהדהד בביטוי 'חבל עזה' ומצביע על זיקה רגשית חזקה לאזור ועל תחושת בעלות עליו. לעומת כל הקולות הללו, קולו האישי של ארנס הוא קול מתון, הן אידאולוגית והן רגשית. עדות לכך יש בסימנים שהוא משתמש לייצוג האזור ('רצועת עזה' ו'הרצועה'), המייצגים את האזור מנקודת מבט קרה ומרוחקת.

מקומות המגורים באזור מסומנים רק באמצעות 'יישובים'. חשיבותו הרטורית של הסימן נגזרת מהסימטריה האידאולוגית והריגושית שארנס יוצר בין מקומות מגורים בגבולות הקו הירוק לבין אלה שמחוץ לו. סימן זה משמש בטקסט לייצוג קולם של תושבי האזור בתוך הצירוף 'עקירת יישובים'. היקרות נוספת של הסימן בתוך אותו צירוף מצויה בתיאור עמדתו של ארנס, ועל כן עשויה להיחשב ביטוי נוסף להתמזגות פוליפונית של הקול האנושי עם קולו של ארנס.

אשר לסימון הלשוני של אנשי האזור העתידיים להיפגע מן התהליך – זה מתבצע בעיקר במסגרת הקול האנושי, המייצג את אותם האנשים עצמם. מנקודת ראות זו הם מיוצגים כ'תושבים' (שווים למתגוררים בגבולות הקו הירוק), כ'אנשים' (שווים לכלל האנשים בעולם) וכ'מתיישבים' (שווים לאנשי העליות, החלוצים והציונים). בעוד שני הסימנים הראשונים יוצרים האחדה סינכרונית בין אנשי האזור לבין שאר האנשים במדינה או בעולם, הסימן השלישי יוצר האחדה דיאכרונית בין ציונים בעבר לציונים בהווה. באופן דומה משמש אצל ארנס הסימן 'יהודים' להאחדה דיאכרונית בין אנשי האזור הצפויים להיפגע מהתהליך הנתון לבין בני העם שנפגעו בתקופת השואה ובמאורעות היסטוריים קשים אחרים.

תופעת הפוליפוניה באה אפוא לידי ביטוי בטקסט בהבחנה האידאולוגית-הרגשית-הלשונית בין קולות שונים, שארנס מציגם כנקודות מבט שונות כלפי התהליך. מקצת הקולות נתפסים כקולות חיצוניים ומנוגדים לזה של ארנס. כזה הוא הקול הפלסטיני, הבולט בזרותו, ובמידה מסוימת גם קולם של אנשי ארץ-ישראל השלמה. לעומתם, קולות אחרים מתמזגים עם מה שארנס מציג כקולו האישי, ועל כן עשויים להיתפס גם כתודעות פנימיות נוספות שלו. כאלה הם קולם של תושבי האזור וקולו של העם היהודי לדורותיו.

נספח: הטקסט הנידון

1. מבחינה אידיאולוגית אינני רואה קושי ביציאה מרצועת עזה. אינני רואה בחבל
2. עזה חלק בלתי נפרד מארץ ישראל. על כן כבר כשכינהנתי כשר ביטחון בראשית שנות
3. התשעים תמכתי בהוצאתו של צה"ל מהרצועה. חשבתי שאין כל הצדקה לכך שיחידות
4. צבא יישארו באזורים המאוכלסים בצפיפות בפלסטינים.
5. על כן הבעיה הגדולה שאני רואה בתוכנית ההתנתקות היא הבעיה של עקירת
6. יישובים. הקושי הוא בהוצאת אנשים בכוח מבתיהם. לדעתי, במעשה
7. העקירה יש שני כשלים:
8. א. העקירה פוגעת באופן קשה בזכויות האדם של המתתיישרים. אני מתקשה להבין
9. מדוע אנשי זכויות האדם בישראל לא מתייחסים ברצינות לבעיה המתעוררת בשל
10. הפגיעה הגורפת בזכויותיהם של תושבי גוש קטיף. האנשים הללו לא פעלו
11. באופן בלתי חוקי. המדינה עודדה אותם להתיישב במקומות שבהם התיישבו. הם
12. הקימו במקום משפחות, בנו מוסדות, קברו מתים. בתקופת האינתיפאדה הם סבלו
13. יותר מכל קבוצת אוכלוסייה אחרת. כעת, באופן פתאומי, המדינה באה ואומרת להם
14. שהיא עומדת להוציא אותם מבתיהם בכוח. שום אדם שקיבל חינוך ליברלי
15. לא יכול לקבל זאת. שום אמריקאי לא היה מקבל זאת. בעיני העקירה היא מעשה
16. חמור של פגיעה בזכויות יחיד בסיסיות.
17. ב. העקירה מבוססת על תפישה שעל-פיה שטח הנמסר לערבים חייב להיות
18. נקי מיהודים. התפישה הזו לא מקובלת עלי. לדעתי, אם השאיפה היא לחיים בשלום
19. ואולי גם למציאות של שלום, לא ייתכן שהתנאי לכך הוא יצירת שטחים המטוהרים
20. לחלוטין מיהודים. הייתי מצפה שדווקא אנשי שלום יבינו זאת. הייתי מצפה שאנשי
22. השלום יאמרו שאי אפשר לבנות דו-קיום בשלום שהבסיס שלו הוא עקירה, חורבן
23. ויצירת טריטוריות שבהן אסור ליהודים לחיות.
24. העובדה שהעקירה נעשית שלא במסגרת הסכם שלום, מחריפה מאוד את
25. הבעייתיות שלה. לא שהייתי תומך בעקירת יישובים אם היתה נעשית כחלק
26. מהסכם. אבל במקרה כזה היה ברור שמאחורי העקירה עומד רציונל כלשהו. היה
27. ברור שהיא נועדה לשרת איזה טוב-כללי. ואילו במקרה הזה לא ברור כלל מה היעד
28. שאותו נועדה העקירה לשרת. לא מדובר על שלום. לא מדובר על ביטחון. גם לא
29. מדובר על פתרון הבעיה הדמוגרפית. כך שמעשה העקירה הופך לכואב מאוד ולבלתי
30. מובן. הוא נתפש כמעשה שרירותי וברוטלי וסתום.
31. לעולם אין לדעת מה צופן העתיד. ואולם על בסיס ניסיון העבר יש מקום להניח
32. שהנסיגה החד-צדדית תתפרש על ידי הפלסטינים כניצחון שלהם. תחושת
33. הניצחון הזו תעודד את הטרור. כפי שהנסיגה מלבנון הובילה באופן ישיר
34. לאינתיפאדה הנוכחית, כך הנסיגה מעזה עלולה להוביל לפרץ נוסף של אלימות.
35. לכן קיים סיכון גבוה שבתום הנסיגה תמצא ישראל את עצמה נתונה שוב במצב
36. אלים.

לשוונות ההתנתקות

37. בשל כל הסיבות האלה תוכנית ההתנתקות נראית לי חסרת היגיון. אני יכול להבין
38. את הרציונל של אנשי השמאל התומכים בה [...] ⁴⁸ בעיני אין זה סביר ללכת למהלך
39. שכזה על סמך אי-ודאות שכזאת. על כן אני מתייחס אל תוכנית ההתנתקות כאל
40. הימור חסר אחריות. [...] ⁴⁹ גם אם יתברר שאני צודק, גם אם יתברר שההתנתקות אכן
41. היתה טעות, הטעות הזו לא תסכן את עצם קיומה של מדינת ישראל. ואולם העובדה
42. שיש לנו שולי ביטחון שלא היו לנו בעבר עדיין לא מצדיקה את ההתנתקות. אף
43. שאין מדובר כאן בלקיחת סיכון קיומי, מדובר בלקיחת סיכון מיותר ובלתי מחושב.
44. מה גם שערב העלאתה של יוזמת ההתנתקות עמדה ישראל להשיג ניצחון על
45. הטרור. ישראל עמדה להשיג הכרעה צבאית מול ארגוני הטרור הפלסטיניים. אלא
46. שאז באה תוכנית ההתנתקות ושמטה את ההכרעה מידינו. באה תוכנית ההתנתקות
47. והובילה אותנו לכך שהפלסטינים יוכלו לספר לעצמם שהם אלה שהכריעו אותנו
48. במלחמת הטרור.